

מוצרי חלב בפסח

- א. כשרות החלב הגולמי
- ב. מזון הפרות בפסח
- ג. האם יש לקנות את מוצרי החלב לפני פסח?
- ד. סימון הכשרות לפסח ומשמעות ההבדל בין מהדרין לכשרות רגילה
- ה. סימון מוצרים המכילים קיטניות
- ו. אופן כיתוב הכשרות לפסח והשימוש במדבקות
- ז. מצה עם מוצרי חלב למקפידים על שרויה

א. כשרות החלב הגולמי

תנובה מפקחת על כל הרפתות מהן היא קולטת חלב בתקופת ייצור מוצרי החלב הכשרים לפסח. פיקוח זה כולל דרישה לסינון עדין של החלב מיד לאחר החליבה, כדי להבטיח שלחלב לא יגיע כל חשש חמץ, שעלול להימצא על הפרה או במכון החליבה.

הפיקוח בתקופת הייצור לפסח כולל בדיקות ניקיון החלב על מנת לוודא שהמסנן עושה את עבודתו כמצופה. המשגיחים מגיעים לרפתות, מוציאים חלב ממכל החלב לדלי ומסננים אותו דרך פילטר עדין על מנת לוודא שהחלב אכן נקי.

ב. מזון הפרות בפסח

דרישה נוספת היא להחליף לקראת חג הפסח את מזון הפרות למזון שאיננו מכיל דגנים העלולים להגיע לידי חימוץ, כדי שהחלב הנחלב בפסח לא יהיה מפרות האוכלות תערובת חמץ בפסח, וכדי למנוע כל חשש של תערובת משהו חמץ העלול להגיע לחלב מגוף הפרה או ממכון החליבה.

ההימנעות מהזנת הפרות בתקופת הפסח בדגנים העלולים לבוא לידי חימוץ מחייבת עבודת הכנה אינטנסיבית במכוני התערובת ובמרכזי המזון המספקים את המזון לרפתות, וכן מחייבת השגחה על מאות דונמים של שדות חיטה, על מנת לוודא שקציר החיטה עבור תחמיץ או עבור שחת דגן המיועדים לשימוש בפסח ייעשה בשלב בו אין עדיין היווצרות גרעין, וממילא אין גם חשש חימוץ בדגן זה.

ג. האם יש לקנות את מוצרי החלב לפני פסח?

לאור מצב זה נראה, שאפשר כיום לקנות תוצרת חלב גם בפסח עצמו וגם תוצרת כזו שיוצרה במחלבות במהלך הפסח. עם זאת, יש המהדרין לקנות את כל התוצרת לפני הפסח, אלא שגם המהדרין יכולים לקנות בפסח עצמו תוצרת המסומנת בסימון ערב פסח או ע"פ או ע"פ, מכיוון שתוצרת זו הינה תוצרת מהדרין שיוצרה קודם הפסח. סביר להניח שבמהלך כל ימי חול המועד ניתן יהיה למצוא על המדפים תוצרת חלב מהדרין עליה כתוב "כשר לפסח ער"פ", ומכיוון שמשמעות

הדבר היא שהתוצרת יוצרה לפני הפסח, הרי שגם המחמירים לקנות את תוצרת החלב לפני הפסח יכולים לקנות תוצרת כזו בפסח¹.

מוצרי מהדרין המיוצרים במהלך חול המועד מחלב שנחלב בפסח אינם מסומנים במילים "ערב פסח" ועל מוצרים אלו יהיה כתוב "כשר לפסח" בלבד או "כשר לפסח בכשרות רגילה". יש לציין, שתוצרת כשרה לפסח בכשרות רגילה בלבד איננה מסומנת בסימון ער"פ גם אם היא יוצרה לפני הפסח.

ד. סימון הכשרות לפסח ומשמעות ההבדל בין מהדרין לכשרות רגילה

מכיוון שבפסח נהוג להחמיר בכל החומרות האפשריות, הרי שגם החקירות, הדרישות והבדיקות של חומרי הגלם הכשרים לפסח נעשות בדקדקנות רבה ביותר. לכן, רק חלק מהמוצרים הכשרים למהדרין לכל ימות השנה כשרים גם לפסח ברמת מהדרין. מוצרים אלו שעליהם מופיעה חותמת

1. האחרונים נחלקו האם חלב מבהמה האוכלת חמץ בפסח אסור (ראה מ"ב סוף סימן תמ"ח ובשע"ת ובמקורות שבשעה"צ (שם), וראה בשדי-חמד מערכת חמץ ומצה שהביא חבל אחרונים שמתירים במפורש או מכללא, בכל מקרה שבו אוכלת גם דברים המותרים, אך הביא גם כמה שאוסרים ומסקנתו שם שראוי ונכון להחמיר. האחרונים הנ"ל דנו בבהמת נכרי האוכלת חמץ, ולכאורה בבהמת יהודי האוכלת חמץ שלא כדן יש להחמיר מק"ו. ולמרות זאת, יש שפסקו שאם אוכלת גם דברים מותרים (ואין כל מצב בו פרה תאכל רק חמץ) אין להחמיר אפילו בבהמת יהודי ואפילו לבעלי נפש (ראה אג"מ או"ח א' סימן קמז). יש לציין, שהדיון האמור מתייחס לאכילת הבהמה בפסח עצמו, אך לגבי אכילת חמץ קודם הפסח לא מצינו מי שיחמיר לאסור. וכתב בעל השדי-חמד שם: "אך מה שהפריז בספר 'רינון יצחק' לאסור אף חלב מבהמה שאכלה חמץ בערב פסח לפני זמן איסור חמץ ושנחלבה לאחר זמן איסור חמץ אין נראה שהרי כל שאר הפוסקים לא אסרו אלא כשאוכלת חמץ בזמן איסור חמץ". ואף בעל ה"רינון יצחק" שם לא חשש אלא בבהמה שאכלה בערב פסח עצמו ושמוזנה לא נתעכל עדיין עד זמן איסור הנאה מחמץ, אך לא העלה על דעתו לאסור חלב מבהמה שאכלה חמץ לפני ערב פסח. אשר על כן, ומכיוון שההנחה הפשוטה הינה שפרת הגוי אוכלת בפסח גם חמץ, יש מקום להחמיר ולהדר שלא לשתות את החלב שנחלב בפסח, ולקנות את כל החלב בערב פסח, ואז למרות שהבהמה אוכלת חמץ אין כל חשש לגבי החלב שהינו כשר לפסח למהדרין אליבא דכ"ע, שהרי פשוט וברור שמותר לבהמה לאכול חמץ עד שעה חמישית בערב פסח וחלבה יהיה כשר לפסח גם למהדרין. כל האמור, הינו מתוך המציאות שרווחה בעבר, שהפרות אכלו חמץ בפסח. אלא שכיום הגענו לכך, שכל הרפתות בארץ מפסיקות להזין את הפרות בחמץ מספר ימים לפני פסח, כך שאין כל חשש בחלב הנחלב בפסח עצמו, וחלב זה כשר אף למחמירים, שהרי אם הבהמה איננה אוכלת חמץ בפסח אין ספק שחלבה מותר ללא חשש אף בפסח. אלא שיש סיבה נוספת להדר ולהשתמש בחלב שנחלב לפני פסח והיא מכיוון שחמץ בפסח אינו בטל אפילו בכמה אלפים. ומכיוון שיש מקום לחשוש שמא יגיע לחלב פרור או גרעין חמץ ובפסח אין לו ביטול הרי שעדיף לקנות את החלב בער"פ, כך שאם נתערב בו חמץ כלשהו הוא יתבטל. חומרא זו מקורה במנהג הפשוט שלא לאפות מצות בפסח עצמו - מנהג שנהגו בו "המדקדקים" מחמת שקשה לדקדק באפייית מצות שלא יתערב משהו חמץ, וקשה ליוזר שלא יהיו בין החיטים חיטים מצומחות (ראה מ"ב תנ"ח סע' ג-ד). ואע"פ שפשוט שבמצות הנעשות מקמח חיטים ושמהלך עשייתן הקמח מעורב במים החשש גדול הרבה יותר מאשר בחלב, ולכן ההחמרה במצות איננה מלמדת בהכרח על החמרה מקבילה בחלב, אך בכל אופן ישראל קדושים הם ונהגו להחמיר בכל מקום שקיים חשש ולו הרחוק ביותר. אלא שכיום החשש של התערבות חמץ כלשהו בחלב בתקופת הפסח הינו חשש רחוק, מכיוון שכאמור, מזון הבהמות מוחלף לפני הפסח למזון ללא גורמי חמץ. ניתן לומר, שהחשש שחמץ כלשהו עלול להתערב בחלב בפסח הינו קטן יותר מהחשש של התערבות חמץ כלשהו במאגרי מי השתיה, ומי שאינו מקפיד לאגור את מי השתיה והבישול לכל הפסח בערב החג, נראה שיכול גם להקל ולהשתמש בחלב הנחלב בפסח עצמו - שם החשש קטן יותר. אמנם יש הקפידים ומדקדקים לסנן היטב את המים לפני השימוש בפסח, מחשש לערב פרור חמץ כלשהו, אלא שסינון עדין כזה קיים גם ברפתות ובמחלבות, כך שניתן לומר שגם החלב המיוצר בפסח כשר אף למדקדקים הללו. אם כי כאמור, נראה שהמקפידים לאגור את כל מי השתיה והבישול לפני פסח יש מקום שיהגו באופן דומה גם לגבי החלב. עוד הידור נעשה בתנובה על פי תשובת ה"מנחת יצחק" שדן (בח"ז סימן ל) בענין שימוש במי שתיה מחביות שעל גבי הגגות כשיש בהם חשש של ערוב משהו חמץ בפסח, והוא מציע למכור את המים שבחביות לנכרי ולקנותם רק לאחר שיצאו מסוננים מהברז, שאז יש טעמים להקל אפילו אם נתערב במים משהו חמץ בפסח. לאור הדברים הללו, תוקן גם בתנובה נוסח מכירת החמץ באופן דומה שעצה זו תועיל גם לגבי החלב.

המהדרין של כל ימות השנה יסומנו בסימון "כשר לפסח ערב פסח" - דבר המעיד על כך שהם כשרים למהדרין ללא כל חשש.

במקרים בהם מוצרים הכשרים למהדרין בכל ימות השנה יורדים לרמת כשרות רגילה לפסח עקב שימוש בחומרי גלם כשרים לפסח, אך שלא עברו את כל הבדיקות הנחוצות על מנת לאשרם לרמת מהדרין לפסח, הסימון יהיה "כשר לפסח בכשרות רגילה". כיתוב זה מעיד שהמוצר הינו כשר למהדרין לכל ימות השנה מלבד ימות הפסח, שהמוצר יורד לרמת כשרות רגילה.

הסיבה שחומר גלם מסוים לא אושר למהדרין איננה נובעת בהכרח מבעיית קיטניות אלא מסיבות רבות אחרות - דרישות השגחה צמודה שלא נתבצעו בכל חומרי הגלם ומרכיביהם, דרישות הכשרה מחמירות שלא נתבצעו, שאלות של שימוש בחומרי גלם שיש בהם חששות לפסח לצורך מצעי גידול לחומרים המופקים בתהליך תסיסה ועוד.

ה. סימון מוצרים המכילים קיטניות

בכל מקרה, בו לצורך ייצור מוצר מסויים, נעשה שימוש בחומר גלם המכיל קיטניות או תערובת קיטניות הדבר יצויין בפרוש על המוצר "כשר לפסח - קיטניות", וכל מוצר שכתוב עליו כשרות לפסח ללא כל התייחסות לקיטניות הינו כשר לפסח לכלל הציבור, כולל, אלו המקפידים על קיטניות.

בדרך כלל, מוצר המכיל קיטניות לא יוגדר כמהדרין. במקרים בהם ברור לנו שכל רכיבי המוצר הינם מהדרין ללא חשש והמוצר מכיל קיטניות (למשל, חלק ממשקאות הסויה) המוצר שעליו מופיע סימון המהדרין של כל ימות השנה יסומן בהזרקה דיו בסימון "כשר לפסח - קיטניות" ללא כל הסתייגות נוספת, ומשמעות הדבר שלאוכלי קיטניות המוצר הינו מהדרין. לעומת זאת, אם מלבד ענין הקיטניות יש רכיבים שאינם מהדרין לפסח המוצר יסומן בסימון "כשר לפסח רגיל - קיטניות".

מוצר המכיל שמן קנולה (חלק ממוצרי ויקול ומוצרים נוספים של חברת אוליביה) מוגדר על ידינו כקיטניות, למרות העובדה שיש פוסקים הסבורים ששמן קנולה מותר גם למקפידים על קיטניות בפסח.

ו. אופן כיתוב הכשרות לפסח והשימוש במדבקות

לגבי כיתוב כשר לפסח אין להסתמך על מדבקות "כשר לפסח" אלא רק על הזרקה דיו המודפסת במפעל בשעת הייצור, או כיתוב על אריזה מקורית או על מדבקה שברור שהודבקה במפעל המייצר עצמו (מדבקות שקילה מדבקות בר-קוד, או מדבקה המציינת את המפעל המייצר את שם המוצר ואת הרבנות המכשירה). אין גם פסול במדבקות כשרות לפסח הבאה להדגיש כיתוב לא ברור דיו בהזרקה דיו מקורית, מכיוון שבמקרה כזה לא סומכים על המדבקה אלא על הזרקה הדיו והמדבקה נועדה רק לתשומת לב והדגשה נוספת.

ז. מצה עם מוצרי חלב למקפידים על שרויה

המקפידים על שרויה בפסח - האם מותר להם למרוח מוצרי חלב על מצה או לטבול מצה בחלב? חלב נחשב כמי פירות שאינם מחמיצים, ושמהירים להחמיץ אם הם מעורבים במים. חלב תנובה אינו נמהל במים, ולכן אין חשש מלשרות מצה בחלב גם למחמירים בשרויה. אך כמו שלגבי יין נפסק בשו"ע או"ח סימן תס"ב שאי אפשר ליין בלי טיפת מים הנופלת בשעת הבציר, כך אי אפשר

להבטיח שבחלב לא נכנסו מעט מים, שהרי כל מיכלי איחסון החלב ברפתות ובמחלבות וכל הצנרת עוברים שטיפות בין ייצור לייצור. אשר על כן, לגבי לישת קמח בחלב, הדבר תלוי במחלוקת האחרונים לגבי ביטול מעט מים במי פירות מרובים, ולהלכה, נראה להחמיר. אך לגבי חומרת שרויה הדבר תלוי האם מנהג ההחמרה בשרויה כולל גם מי פירות שנתערבו בתוכם מעט מים.

אף שהחלב ביסודו הינו מי פירות, ואף שלא מערבים מים בחלב² ובמוצריו, יש מקרים בהם בתהליך הייצור כן נעשה שימוש במים:

במקרים בהם החלב יובש לאבקה ולאחר מכן האבקה שוחזרה שנית לחלב ע"י הוספת מים לאבקה והפיקתה מחדש לחלב, הרי שהחלב המשוחזר שוב לא ייחשב מבחינה הלכתית למי פירות, אלא למים המעורבים באבקת חלב. אשר על כן, מוצרים בהם מופיע ברכיבים אבקת חלב, חלבוני חלב, רכיבי חלב וכד' קיים סיכוי סביר שהם מכילים גם מים שאיתם שיחזרו את האבקות הללו.

חלק מהמוצרים מחוממים בעזרת תוספת קיטור ישיר ההופך למים המעורבים במוצר. במוצרים אלו כן מעורבים מעט מים. אמנם בסוף תהליך החימום המים המוספים מוצאים מהמוצר, אך אי אפשר להבטיח כי המים שהוצאו הם המים שהוספו או המים הטבעיים שבחלב עצמו³, שנחשבים למי פירות מבחינה הלכתית.

ביצור חמאה יש לעיתים תהליכים בהם מוסיפים אחוז קטן של מים על מנת להגיע לתקן המדויק של אחוז השומן במוצר הסופי, בהתאם לרמת השומן שנתקבלה בחובצה.

2. החלב עובר הימגון שמרסק את כדוריות השומן ומערב אותן באופן הומוגני בכל החלב וכמו-כן החלב יוצא מהפרה עם 3.6 אחוזי שומן ובתהליך הייצור מוציאים מממנו חלק מהשומן ובחלב הרגיל יש רק 3 אחוזי שומן. שתי עובדות אלו גורמות לכך שיש פער בין טעם החלב הגולמי ברפת לטעמו לאחר העיבוד במחלבה, אך חלב השתיה (להוציא משקה חלב) הינו חלב טהור ללא תוספת מים או כל חומר אחר.

3. החלב הטבעי שיוצא מהפרה מכיל כ-13% חומר יבש - חלבונים, שומן, לקטוז, מינרלים, ויטמינים - ו-87% מים.

כשרות ברפת החלב

טלטול חלב שנחלב בשבת	הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג
חלב שנחלב בשבת באיסור	הרב זאב וייטמן
כשרות פרות שנפגעו בזירות לחימה	הרב עמרם אדרעי
ניתוחים וטרינריים והשלכתם ההלכתית	הרב דוב לנדאו
תפירת הבהמה בחוטים אסורים האם אוסרת את הבהמה	הרב אלון טננבאום
רובוט חליבה לענין חלב נכרים	הרב אברהם דוד מוסקוביץ

